

مطالعه تحلیلی نقشمایه‌های دارایی بافی یزد از منظر نشانه‌شناسی

تاریخ دریافت: ۹۹/۱۱/۰۳

تاریخ پذیرش: ۹۹/۱۲/۲۶

کد مقاله: ۹۲۶۶۶

سارا امینی^۱

چکیده

یکی از هنرهای نساجی سنتی ایران، دارایی بافی است که هر چند پیش‌تر در برخی از شهرهای ایران دارایی تولید می‌شده اما امروزه تولید آن فقط در شهر یزد محدود شده است. دارایی بافی همان ایکات است. ایکات کلمه‌ای است مالایایی به معنای گره زدن و رنگ نمودن که به فارسی به آن دارایی می‌گویند و روشی است قدیمی برای منقوش نمودن پارچه که عبارت است از رنگ نمودن نخ‌های پارچه قبل از بافت. منحصر به فرد بودن این پارچه به نوع رنگرزی و ایجاد طرح در بخش تار آن وابسته است. هم‌اکنون در یزد تعدادی هنرمندان قدیمی دارایی تار تولید می‌کنند که تولیدات آن‌ها اغلب رومیزی و رولحافی و روسری می‌باشد. در این مقاله بر آنیم تا به مطالعه و تحلیل نقشمایه‌های دارایی بافی شهر یزد از طریق نشانه‌شناسی بپردازیم و مبنای شکل‌گیری این نقوش را تعیین کنیم. این پژوهش به صورت توصیفی-تحلیلی و به روش گردآوری کتابخانه‌ای و تحقیقات میدانی مدون شده است. نتایج پژوهش نشان داد که بیش‌ترین تولیدات دارایی بافی در شهر یزد، به‌عنوان رولحافی، رومیزی، بقچه، لنگ (دستمال یزدی) و پرده بوده است و معروف‌ترین کاربرد پارچه دارایی چادر شب دارایی است که در نوع خود منحصر به فرد است. نتایج این پژوهش نشان داد که نقشمایه‌های دارایی بافی یزد عبارت است از: سرو، طاووس، لوزی، راه راه، ابر، باد، مثلث و مربع. از منظر نشانه‌شناسی این نقشمایه‌ها تنها به فرم مختص نمی‌شود، بلکه هر یک از این نقوش، حاوی مفاهیم و مضامینی است که ریشه در هنر و فرهنگ ایرانی دارد. به عبارتی نقشمایه‌های دارایی بافی یزد دارای لایه‌های گوناگونی است که در لایه اول، نقشمایه‌ها به صورت اشکال و فرم‌ها دیده می‌شود و در لایه‌های بعدی، مفاهیم و گفتمان‌های مربوطه بیان می‌شود.

واژگان کلیدی: نقشمایه، دارایی بافی یزد، ایکات، نساجی ایران، نشانه‌شناسی

۱- مقدمه

دارایی بافی (ایکات) یکی از صنایع دستی ایران است. ایکات کلمه‌ای است مالایایی به معنای گره زدن و رنگ نمودن که به فارسی به آن دارایی می‌گویند و روشی است قدیمی برای منقوش نمودن پارچه که عبارت است از رنگ نمودن نخ‌های پارچه قبل از بافت. زادگاه این هنر به احتمال زیاد در اندونزی بوده ولی در ایران از دیرباز در مناطق مختلفی انجام می‌گرفته‌است و هم اکنون در شهر یزد تعدادی کارگاه به تولید دارایی مشغول هستند. ایکات بر دو نوع است: ایکات تار و ایکات پود. در ایکات تار، نخ‌های تار قبل از بافت رنگ‌رزی شده و بعد چله کشی پارچه صورت می‌گیرد و سپس نقوش در حین بافت پدید می‌آید. در ایکات پود، نخ‌های تار و پود هر دو قبل از چله کشی رنگ‌رزی شده و بعد از عمل چله کشی، بافت انجام می‌گیرد. ایکات پود بسیار پرکاربرد تر و گران‌بها تر است. دارایی‌های تولید شده معمولاً به عرض ۹۰ و طول ۳۰ سانتیمتر است که پس از پایان بافت بسته به مورد مصرف بریده شده و مورد استفاده قرار می‌گیرد. پارچه های دارایی که در سالهای گذشته در یزد تولید می‌شد، تماماً از ابریشم طبیعی بوده و از رنگهای سنتی و گیاهی نیز استفاده می‌شده، ولی در حال حاضر از نخ ویسکوز برای تار و از ابریشم مصنوعی یا ویسکوز برای پود استفاده می‌شود. با نوع و شیوه بافت دارایی، انواع پارچه برای مصارف مختلفی همچون رولحافی، بقچه سوزنی و رومی‌زی تولید می‌شود. با استمرار این شیوه از سالها پیش و با پیاده کردن طرحها و نقش های بی شمار و با اجرای از ساده ترین تا پیچیده ترین همچنین نقش‌های هندسی، این هنر - صنعت از نسلی به نسل دیگر انتقال یافته و هنوز هم از آن نام و نشانی به جاست.

۲- چارچوب پژوهش

۱-۲- هدف و ضرورت پژوهش

هدف این پژوهش، تحلیل نقشمایه های دارایی بافی یزد از منظر نشانه‌شناسی است آنچه ضرورت توجه به مطالعه این نقوش را آشکار می‌کند نبود منابع مکتوب و نا آشنایی محققین با این هنر سنتی ایرانی است. نتایج این پژوهش در شناسایی موتیف های یکی از هنر های نساجی سنتی ایران کمک شایانی خواهد نمود و تحلیل نقوش آن زوایای نادیده دیگری را در عرصه نساجی ایرانی معرفی نماید.

۲-۲- سوال پژوهش

مسئله اصلی این جستار مطالعه تحلیلی نقشمایه های دارایی بافی یزد از منظر نشانه‌شناسی است که در این راستا سؤالاتی مطرح می‌شود:

۱. چه نقشمایه هایی در دارایی بافی یزد وجود دارد؟
۲. چگونه می‌توان نقشمایه های سنتی شهر یزد را از منظر نشانه‌شناسی تحلیل نمود؟

۳-۲- پیشینه پژوهش

بررسی های انجام شده در کتابخانه ها و آرشیو سازمان ها و ادارات در سطح استان و کشور و هم چنین مراکز اینترنتی در خصوص تحلیل نقشمایه های دارایی بافی یزد، نشان دهنده این مطلب است که در خصوص رودوزی های سنتی یزد هیچ گونه تحقیقی نشده است. تنها سند های مکتوب مرتبط به صنایع دستی های ایران است که بخشی از آن ها به رودوزی های ایران اختصاص یافته است. حسین یآوری در مقاله خود با عنوان "مختصری درباره ی رودوزی ها در ایران و جهان" که در مجله فرهنگ و هنر در بهار ۱۳۸۵ و در شماره ششم به چاپ رسانیده اند، رودوزی های ایران را بدون تقسیم بندی معینی به طور کاملاً خلاصه معرفی می‌کند. در این مقاله تنها اشاره کوتاهی در زمینه دارایی بافی شده است. با این وجود در بخش های تحقیقات انجام پذیرفته در خصوص مطالعه تحلیلی نقشمایه های دارایی بافی یزد حتی رودوزی های این منطقه هیچ مطلبی به چشم نمی‌خورد و جای پژوهش درمورد این هنر ارزنده، خالی است.

۴-۲- روش پژوهش

این پژوهش به شیوه توصیفی- تحلیلی و برپایه روش کیفی به نشانه‌شناسی نقشمایه های دارایی بافی شهر یزد می‌پردازد روش گردآوری اطلاعات به صورت کتابخانه ای و میدانی است.

۵-۲- جامعه و نمونه

جامعه آماری این پژوهش کلیه نقشمایه های موجود در دارایی بافی شهر یزد می‌باشد و روش نمونه گیری، سرشماری است.

۳- مبانی نظری پژوهش

این پژوهش بر مبانی روش نشانه‌شناسی تدوین شده است. نشانه‌شناسی علمی است که به بررسی انواع نشانه‌ها، عوامل حاضر در فرایند تولید و مبادله و تعبیر آن‌ها و نیز قواعد حاکم بر نشانه‌ها می‌پردازد؛ و سرشت و چگونگی ارتباط و معنا را در پدیده‌ها و نظام‌های نشانه‌ای گوناگون مطالعه می‌کند. نشانه، پدیده‌ای ملموس و قابل مشاهده است که به واسطه رابطه‌ای که با یک پدیده غایب دارد، جانشین آن می‌شود و بر آن دلالت می‌کند. نشانه، ضرورتاً باید نمود مادی داشته باشد تا بتواند به وسیله یکی از حواس انسان دریافت شود؛ اما چیزی که نشانه جانشین آن می‌شود و بر آن دلالت می‌کند می‌تواند مادی یا ذهنی، واقعی، یا خیالی و طبیعی یا مصنوعی باشد. در این چارچوب می‌توان گفت آنچه در یک بافت نشانه است، خود در بافت دیگر می‌تواند مدلول یک نشانه دیگر باشد. در عین حال هر پدیده می‌تواند در بافت‌های متفاوت، نقش‌های نشانه‌ای متفاوتی ایفا کند. به مجموعه‌ای از نشانه‌ها و قواعد حاکم بر روابط میان آن‌ها که یک نظام را می‌سازند، رمزگان گفته می‌شود و در چارچوب همین نظام است که نشانه‌ها تعریف می‌شوند و ارزش و معنا پیدا می‌کنند. در چارچوب همین نظام و بر پایه قواعد و روابط موجود در آن نشانه‌ها با یکدیگر ترکیب می‌شوند و یک پیام یا متن را می‌سازند.

نشانه‌شناسی با بررسی نشانه‌ها در ساخت‌های گوناگون زندگی اجتماعی بشر می‌کوشد به سه پرسش بنیادین پاسخ گوید: نخست اینکه، دنیای پیرامون ما، با توجه به اینکه ما به واسطه نشانه‌ها به درک و فهم آن نائل می‌شویم، به‌عنوان یک محیط انسانی چگونه ساخته شده است؛ دوم آنکه، این دنیا چگونه به کمک نظام‌های نشانه‌ای گوناگون رمزگذاری و رمزگشایی می‌شود و در نتیجه، چگونه به یک قلمرو فرهنگی بدل می‌گردد، قلمرویی که از فرهنگ‌ها و خرده فرهنگ‌های گوناگون و شبکه‌های نشانه‌ای خاص پیچیده و پرشماری تشکیل شده؛ و سوم اینکه، ما چگونه از رهگذر نشانه‌ها ارتباط برقرار می‌کنیم و دست به کنش می‌زنیم تا این قلمرو را به جهان فرهنگی جمعی و مشترکی بدل کنیم.

حوزه نشانه‌شناسی چنان وسیع و اهداف و روش‌های آن به قدری متنوع است که به سختی می‌توان آن را رشته‌ای واحد فرض کرد و شاید بهتر باشد نشانه‌شناسی را رویکردی روش‌شناختی یا حوزه‌ای میان رشته‌ای بدانیم که با رهیافت‌های گوناگون به بررسی موضوعات مختلفی می‌پردازد؛ موضوعاتی که طیف بسیار وسیعی از پدیده‌ها از جمله متون ادبی، آثار سینمایی، اسطوره‌ها، تحقیقات جنایی، ارتباطات انسانی و جانوری، علوم و فنون و بررسی‌های پزشکی را در برمی‌گیرد. (سجودی، ۱۳۹۱: ۱۸)

پیشینه پژوهش‌های نشانه‌شناختی به دنیای باستان بازمی‌گردد. در نوشته‌های فلسفی، منطقی، دستوری، پزشکی و معرفت‌شناختی یونان باستان و نیز تأملات چینی‌ها، هندی‌ها و مسلمانان می‌توان اشارات بسیاری به سرشت و نقش نشانه‌ها و دلالت‌های آن‌ها یافت. این آثار را اگرچه نمی‌توان به معنای دقیق و امروزی کلمه آثاری نشانه‌شناختی خواند، اما بی‌شک نقش برجسته‌ای در تاریخ تفکرات نشانه‌شناختی و پی‌ریزی دانش نشانه‌شناسی داشته‌اند. از جمله کسانی که پیش از آغاز نشانه‌شناسی به‌عنوان یک رشته علمی و یک حوزه مستقل اندیشه بشری، آرای را مطرح کرده‌اند، می‌توان از افلاطون، ارسطو، فیلسوفان رواقی، قدیس آگوستین و جان لاک نام برد؛ اما واژه "سمیوتیک" را نخستین بار جان لاک در اثر خود به نام «رساله‌ای در باب فهم بشری» (۱۶۹۰) به کار برد. وی سمیوتیک را در کنار فیزیک و اخلاق، جنبه‌ای از علم می‌انگاشت که به ارتباط میان مفاهیم و نشانه‌ها می‌پردازد و در واقع از نظر او نشانه‌شناسی معادل منطق بود.

اما به‌رغم تاریخ غنی تفکرات نشانه‌شناختی، نشانه‌شناسی معاصر اساساً بر پایه اندیشه‌های دو متفکر یعنی فردینان دوسوسور زبان‌شناس سوئیسی و چارلز سندرس پیرس فیلسوف و منطقی آمریکایی، استوار شده است. در آغاز این سده، هر یک از این دو اندیشمند به طور مستقل و جداگانه درباره نشانه‌ها و نقش و کارکردشان نظریه‌هایی تدوین و عرضه کردند و سنگ بنای چیزی را گذاردند که امروزه "نشانه‌شناسی" خوانده می‌شود. (چندلر، ۱۳۸۷: ۶۳)

۳-۱- تاریخچه دارایی بافی

از زمانی که انسان در تمامی جهان نیازمندی خود را برای پوشش احساس کرد هنر نساجی آغاز شد. با ظهور اسلام و آمیختگی فرهنگ‌های مختلف و با توجه به گذشت زمان و تحولات شگرف باعث به وجود آمدن روش‌ها و شیوه‌های مختلف و بی شماری در صنعت نساجی شد و می‌توان گفت یکی از دست یافته‌های آن شیوه بافت پارچه‌های دارایی است. خاستگاه این روش به درستی معلوم نیست اما بعضی از محققان بر این عقیده اند که این بافت صدها سال قبل از توسعه بازرگانی در قرن‌های پانزدهم و شانزدهم م. توسط اقوام مختلف با فرهنگ‌های متفاوت، به صورت جداگانه و هر کدام با روش‌های خودشان ابداع کرده اند و به موازات یکدیگر پرورش داده اند و همچنین پژوهندگان دیگر به دلیل پیچیدگی این بافت تردید دارند که به وسیله اقوام مختلف ابداع شده باشد، اما اثبات این نظریه‌ها به بررسی عمیق تری نیاز دارند. کهن ترین نمونه دارایی موجود متعلق به مصر است که تاریخ بافت آن به سال ۱۱۰۰ میلادی باز می‌گردد؛ اما نقش‌های دیوار «معبد آجتته» در شمال غربی هندوستان که در حدود ۵۰ سال قبل از این تاریخ ساخته شده است، زنانی را با جامه‌های منقوش به دارایی نشان می‌دهد. دارایی را از مکزیکی تا پرو می‌یابند،

نمونه‌هایی از این بافته نیز در ماداگاسکار تا اسپانیا و از هند تا آفریقای غربی دیده شده، حتی در ژاپن هم یافت شده است. تنوع، پیچیدگی، ظرافت نقش‌ها و روش‌هایی که در جزایر مالی، سومبا، سوماترا و برنتو دیده شده است دلالت بر آن دارد که اگر بخواهیم زادگاه واحدی برای آن تصور کنیم اندونزی درست‌ترین پاسخ خواهد بود. «کیت فیتز گبین»، پژوهشگر هنرهای آسیای مرکزی درباره این بافت در کتاب خود آورده است: «نخستین سند نوشتاری که در مورد دارایی موجود می‌باشد در آسیای مرکزی وجود دارد و مربوط به سال ۱۸۱۳ میلادی است که یک سند تجاری متعلق به آژانسی هندی و انگلیسی است.» (گرگویی، ۱۳۸۰: ۴۲)

۳-۲- دارایی بافی در ایران

پارچه‌های دارایی در ایران از جمله دست بافته‌های ناب محسوب می‌شود. تاریخ نویسان ورود شیوه بافت دارایی به ایران را به قرن هفت و هشت هجری نسبت می‌دهند و آثار به دست آمده نشانه ای است از ورود این روش در دوره صفوی می‌رسد. قدیمی‌ترین پارچه دارایی ایرانی موجود مربوط به اوایل دوره صفویه است و که در موزه وزیری یزد نگه داری می‌شود. دارایی از گذشته‌های دور در مناطق مختلفی از جمله کاشان، خوزستان، آذربایجان، تبریز، گیلان و رشت بافته می‌شد اما در حال حاضر دارایی را تنها می‌توان در کارگاههای محدودی در شهر یزد یافت. یک نمونه پارچه دارایی که به منظور پرده در حدود هفتاد و شش سال پیش در کاشان بافته شده و از جنس مخمل و ابریشم است.

۳-۳- دارایی در شهر یزد

بافتندگی و بافت پارچه‌های مختلف برای پوشاک و مصارف دیگر یکی از شغل‌های مهم مردمان یزد در طول تاریخ این شهر بوده است. مردم یزد از گذشته که دستگاه‌های دستی وجود داشته تا به امروز که دستگاه‌های سنتی و دستی جای خود را به دستگاه‌های ماشینی داده اند با زیبایی هرچه تمام تر پارچه‌هایی را خلق کردند که از نظر فرم و شکل و رنگ منحصر به فرد بوده است. (سلیمی ندوشن، ۱۳۸۰: ۱۰۱)

تصویر ۱- دارایی بافی در یزد

(مأخذ: <https://www.dana.ir/news/682072.html>)

بافته پارچه در یزد باید گفت که تشکیل دهنده تار و پود زندگی خانواده‌های یزدی بوده و هنوز هم تاحدی این حس در وجود یزدی‌ها جای دارد از جمله بافته‌های یزدی که بسیار مورد توجه بزرگان و اشراف در قدیم الایام بوده است پارچه‌های دارایی است. با کمی دقت در این هنر ظریف و پر نقش و نگار می‌توان تنوع بی نظیر رنگ و نقش را در آن دید؛ اما امروزه متأسفانه تنها یک کارگاه دارایی بافی باقی مانده که هنوز نشانی از هنر دارایی بافی در آن وجود دارد این کارگاه واقع در میدان وقت ساعت در بافت قدیمی یزد قرار دارد. یکی از زیباترین پارچه‌های دارایی بر جای مانده که در شهر یزد بافته شده پارچه ای است به قدمت ۱۲۰ سال با نقش و رنگی بی نظیر از ابریشم بافت علی ملک ثابت، این پارچه از شاهکارهای دارایی بافی محسوب می‌شود.

۳-۴- نشانه‌شناسی نقش‌مایه های دارایی بافی یزد

نقش و طرح عنصری است که هویت یک پارچه را شکل می‌دهد. نقش در پارچه های دارایی در کنار رنگ از اساسی ترین عنصر ها در ساختار آن به شمار می رود. تأثیری که فرهنگ و هنر، آداب و رسوم و باورهای مردمی و حتی ذهن خلاق هنرمند دارایی باف در ایجاد نقش گذارده اند سبب گشته تا نقش های دارایی منحصر به فرد و مخصوص یک منطقه باشد؛ مثلاً در آفریقا به دلیل فاصله زیاد با دیگر اقوام دارایی باف نقوش پارچه های دارایی به سمت نقش انسان و حیوان که بیش تر خاصه هنر آفریقایی است پیش رفته و دنیایی کاملاً متفاوت نسبت به دیگر پارچه‌های دارایی به وجود آورده است. در مناطق دیگر نقوش بیشتر هندسی، گیاهی بوده و تعداد معدودی نقش پرند دیده می‌شود. ویژگی بی نظیر نقش های دارایی همان موج هایی است که در هنگام بافت به وجود می‌آید و سبب گشته تا هیچ گاه دو گونه هم سان دارایی تولید نگردد و تقسیم بندی نقوش را نیز ناممکن کرده و نقش های بی شماری را از ساده ترین تا پیچیده ترین به وجود آورده است.

اما اگر بخواهیم نقوش دارایی را نام ببریم باید به نقش سرو، نقش پرند (طاووس)، پرچی و بیرقی (راه راه، چارخانه) و نقش معروف آن لوزی و نقش ابرو باد اشاره کرد. نقش سرو و طاووس از جمله نقوش قدیمی دارایی محسوب می‌شوند و امروزه به دلیل مهارت منحصر به فردی که برای نقش کردن چنین نقوشی مورد نیاز است وجود ندارد و به تاریخ دارایی بافی پیوسته اند.

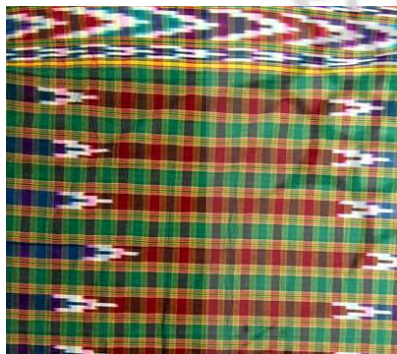
تصویر ۲- نقش سرو با طاووس در دارایی
(مأخذ: نگارنده)

سرو و طاووس: از جمله نقوشی هستند که در هنر ایرانی به خصوص نساجی سنتی از جایگاه ویژه ای برخوردارند، زیرا این نقوش در طول تاریخ هنر ایران زمین همواره حضور داشته و با گذشت زمان در صفحات تاریخ محو نگردیده اند. نقش سرو نماد درخت زندگی است به واسطه همیشه سبز بودن و طاووس محافظ آن و نشانه‌ای است از آسمان پر ستاره و شاید کاربرد این نقش نسبت به پرندگان دیگر به همین منظور باشد، دقت و ظرافت بی نظیر در شکل دادن به این نقوش در پارچه‌های دارایی نیاز به مهارتی بسیار زیاد دارد.

سرو: به برکت عمر طولانی و همیشه سبز بودن در میان بسیاری از اقوام، درخت زندگی نام گرفته است، سرو درخت غذا داری در کرانه‌های مدیترانه است و بدون شک مانند نماد گرایی تمام مخروطیان و به خاطر جمع فاسد نشدنی و سبزی همیشگی برگ هایش، جاودانگی و زندگی معنا شده است اورینگس در سرو نماد فضایل معنوی را می بینید، چرا که سرو عطری دل انگیز دارد، عطر تقدس. (کوهزاد، ۱۳۸۹: ۸)

سرو خمره یی در چین باستان، درخت شرف و بهار بوده و به همین دلیل می بایست نزدیک محراب زمین کاشته شود، محرابی تبادل میان آسمان و زمین، عالم بالا و عالم پایین و حتی گاه نشانه وصلت دو جنس است.

طاووس: پرورش این پرنده که بومی هندوستان به چین و ژاپن در غرب به ایران، یونان و فرانسوی آن راه یافت. طاووس در بعضی از مراسم پرستش کهن وجود داشت. این پرنده را با خورشید - خدایان مربوط می دانستند که فریادش مبشر سپیده دم بود طاووس نیز جز زینت آلات سلطنتی به شمار می رفت. باد بزی از پر طاووس، نشان چندین الهه کوچک بودایی در تبت است و این پرنده در هنر عیسوی نماد رستاخیز و جاودانگی است به سبب این اعتقاد دیرین است که گوشت آن هرگز فاسد نمی شود (نماد غرور، نشانه ی تکبر و زیبایی بوده است.) (شیخی نارانی، ۱۳۸۹: ۲۷)

تصویر ۳- نقش راه راه (مأخذ: نگارنده)

نقش راه راه (پرچمی، بیرقی): آسان ترین نقش شاید باشد اما از طرفی هم می‌تواند جز ظریف ترین نقوش قرار بگیرد، این نقش با در کنار هم قرار گرفتن خطوط عمودی، افقی و با بازی با عنصر رنگ به وجود می‌آید و به عنوان بقچه دارایی و یا دستمال دارایی بافته شده و استفاده می‌گردد.

نقش لوزی: نقشی که امروزه بیشتر در پارچه‌های دارایی دیده می‌شود نقش لوزی است. لوزی در باور ایرانیان باستان نماد پیوند آسمان، زمین بوده و از جمله نقوش هندسی است که در هنر ایرانی در شکل های گوناگون وجود داشته است در اصطلاح دارایی بافان یزدی به آن پیچان یا (پیچون) می‌گویند. (سرخوش، ۱۳۸۹: ۴۰) گروهی این نقش را برگرفته از چلی پا و گروهی از زرتشتیان آن را شعله آتش زرتشتیان می دانند. در نهایت باید گفت که نقش پارچه‌های دارایی به واسطه روش بافت و ایجاد نقش بسیار زیاد بوده و قابل بررسی نیستند.

لوزی: نمادی زنانه است لوزی نشانه ی فرج است و نماد زهدان زندگی می‌باشد. (هال، ۱۳۸۹، ۱۵۳) در بسط معنایی لوزی نمایانگر دروازه ی جهان ها ی زیرزمینی و عبور و دخول به بطن دنیا و ورود به جایگاه نیروهای ختونیایی بود.

وقتی لوزی در تصاویری به عنوان قهوه نقش می‌شود نشانه کام روایی در عشق است. لوزی در چین یکی از هشت علامت اصلی و نماد پیروزی است شکل دراز و کشیده لوزی متشکل از دو مثلث متساوی الساقین که از پایه به هم چسبیده اند نشانه ترقی و نماد بسی بیش از یک علامت ساده است و تفسیری مختص به خود دارد که لازمه این تفسیر دارا بودن نوعی قریحه است و نماد سرشار است. از تاثیر گذاری و پویایی، نماد برای بیان معنی، نه تنها به شیوه‌ای خاص، با حجاب می‌پوشاند و بلکه هم به شیوه‌ای خاص حجاب را کنار می‌زند نماد با ساختار ذهنی بازی می‌کند.

تصویر ۵: نقش ابروباد (مأخذ: نگارنده)

ابر: از نظر نمادین وجوه مختلفی را در بر می گیرد که اصلی ترین آن ها در ارتباط با طبیعت مخلوط و غیر مشخص آن است ابر را وسیله ای به جامع در آمدن و مظهریت نیز داشته اند. در عرفان لاسلامی ابر (العماء) مرحله ی ماهوی و غیر قابل شناخت از (الله) قبل از ظهور است. در چین باستان، ابرهای سفید و رنگین که قربانیان رستگار فرود می آورند و قبور جاودانگان راه که سوار بر ابرها در آسمان می رانند، بالا می بردند ابرها وابسته به نماد آب هستند و در نتیجه وابسته به نماد باروری است. (کیمیایی اسدی، ۱۳۸۷: ۱۶۰)

باد: نماد گرایی باد چندین وجه دارد، به دلیل انقلاب درونی اش، نماد بی ثباتی، ناپایداری و بی استحکامی است... از سویی دیگر، باد مترادف با نفخه است و در نتیجه مترادف است با روح و جوهر روحی از مبدایی الهی. از اینجاست که زبور، همچون قرآن، باد را پیک الهی و همسنگ فرشتگان می داند. در سنت اوستایی در ایران باستان، باد نقش پشتیبان جهان و تنظیم کننده توازن جهانی و اخلاقی را بر عهده دارد. بنا بر قانون خلقت مدام: اولین مخلوق از مخلوقات، قطره یی آب بود، سپس اورمزد آتش مشتعل را بیافرید و به آن درخششی عطا کرد که نور بی پایان به وجود آمد و صورت آن چون صورت مطلوب بود. سپس باد را به صورت مردی پانزده ساله خلق نمود و آب را و گیاهان و احشام را و انسان و تمامی اشیاء را ایجاد کرد. بنابر سنت اسلامی باد موکل آنها است؛ خلقت آن از هوا و ابر بود و بی شمار بال داشت و مأموریتش نگاهبانی بود. سپس خداوند باد را خلق کرد و به آن بی شمار بال عطا کرد و به او امر کرد تا آنها را حمل کند؛ و باد آنها را حمل کرد... و پایه های عرش بر روی آب بود و آب بر روی باد. در سنت توراتی، بادها نفخه خداوندی اند؛ نفخه خدا هرج و مرج اولیه را نظم داد؛ باد اولین انسان را جان داد. نسیم در درخت داغداغان نزدیکی خداوند را بشارت داد. بادها ابزار قدرت الهی نیز هستند. آن ها زنده می کنند، کيفر می دهند و تعلیم می دهند؛ بادها علامت اند و چون ملائک پیامها را می رسانند. بادها جلوه موهبتی الهی هستند و هنگامی که بخواهند عواطف خود را و شیرینی لطیف خود را با خشمی طوفانی منتقل می کنند» (شوالیه و گربران، ۱۳۸۴، ج دوم: ۸-۶). بنا بر سنت اسلامی باد موکل آب هاست، خلقت آن از هوا و ابر بود و بی شمار بال داشت و مأموریتش نگاهبانی بود.

مثلث: نماد گرایی مثلث، نماد گرایی عدد سه را شامل می شود مظهر وحدت تجزیه نا پذیر تثلیب هستند (نور آقایی، ۱۳۸۸، ۴۳) در میان مایاهای باستان مثلث مفهوم نگاره ی اشعه خورشید و متجانس با میخ های کوچکی است که جوانه ی ذرت را چهار روز پس از در خاک کردن دانه، یعنی وقتی زمین را سوراخ می کند و بیرون می جوشد. (Peter and Linda Murray, 2004: p39) اهمیت دیگر مثلث را در فرضیه های فیثاغورث می توان دریافت در کیمیا گری مثلث نماد آتش و همچنین نماد قلب است. دو مثلث واژگان به ترتیب نماد طبیعت الوهی و طبیعت بشری مسیح هستند.

مربع: معنای چهار و با مربع و صلیب در ارتباط است و وجود صلیب در مربع نمایانگر پویایی است. (نور آقایی، ۱۳۸۸، ۵۳) یکی از اشکال هندسی است که غالباً در زبان نمادهای سراسر جهان به کار می رود، مربع نماد زمین و در مقابل آسمان. مربع شکل ضد پویا است که بر چهار ضلع استوار شده مربع حالت سکون و حتی ایستادگی و کمال را القاء می کند. مکعب مرکزی با مربع ها و صفحه شطرنجی و زوایای قائمه و تقطه هایش، تصویر ذهنی از این دنیای مادی و مخلوق و محدود که در زمان و مکان گنجدیده شده است، مربع عدد چهار هم می گویند. (هوهنه گر، ۱۳۷۶: ۱۳) خاقان در مذکر چهار جهت، اثرات نیک را دریافت می کند، از آن جا اثرات نحس را دور می راند. علامت مربع در مسیحی مقدس است که وسط مربع نشانه صلیب می باشد؛ و مربع و چهار گوشه در سنت اسلام نیز جایی بس مهم دارد و به صورت کعبه نماد نموده است.

نتیجه گیری

دارایی بافی یکی از منسوجات ویژه شهر یزد است که دارایی بافی در کشور های دیگر چون مالزی، اندونزی و حتی انگلیسی زبانان به ایکات مشهور است.. ایکات کلمه ای است مالایایی به معنای گره زدن و رنگ نمودن که به فارسی به آن دارایی می گویند و روشی است.

قدیمی برای منقوش نمودن پارچه که عبارت است از رنگ نمودن نخ های پارچه قبل از بافت. منحصر به فرد بودن این پارچه به نوع رنگرزی و ایجاد طرح در بخش تاری آن وابسته است. هم اکنون در یزد تعدادی هنرمندان قدیمی دارایی تاری تولید می کنند که تولیدات آن ها اغلب رومیزی و رولحافی و روسری می باشد. بیش ترین تولیدات دارایی بافی در شهر یزد، به عنوان رولحافی، رومیزی، بقچه، لنگ (دستمال یزدی) و پرده بوده است و معروف ترین کار برد پارچه دارایی چادر شب دارایی است که در نوع خود منحصر به فرد است. نتایج این پژوهش نشان داد که نقشمایه های دارایی بافی یزد عبارت است از: سرو، طاووس، لوزی، راه راه، ابر،

باد، مثلث و مربع که از منظر نشانه‌شناسی این نقشمایه‌ها تنها به فرم مختص نمی‌شود، بلکه هر یک از این نقوش، حاوی مفاهیم و مضامینی است که ریشه در هنر و فرهنگ ایرانی دارد. نقشمایه‌های دارای بافی یزد دارای لایه‌های نشانه‌شناسی گوناگونی است که در لایه اول، نقشمایه‌ها به صورت اشکال و فرم‌ها دیده می‌شود و در لایه‌های بعدی، مفاهیم و گفتمان‌های مربوطه بیان می‌شود. چنان‌که مشخص شد این نقشمایه‌ها ریشه در باورهای سنتی ایران دارد. مفاهیمی چون زندگی، زندگی، حاصلخیزی و باروری، قلب، سرزندگی، استقامت، پویایی و زیبایی همگی در این نقشمایه‌ها دیده می‌شود.

منابع

۱. چندلر، دانیل، (۱۳۸۷) مبانی نشانه‌شناسی، ترجمه؛ مهدی پارسا، تهران، سوره مهر
۲. سجودی، فروزان، (۱۳۸۷) نشانه‌شناسی کاربردی، چاوشگران نقش، شابک
۳. سرخوش، فائقه؛ (۱۳۸۹)، اسطوره‌ی آسمان و زمین زمین و آسمان در باور ایرانیان، تهران: ترفند.
۴. شوالیه، ژان و گبران، آلن (۱۳۸۴)، فرهنگ نمادها: جلد نخست، ترجمه سودابه فضایی، انتشارات جیحون، چاپ دوم.
۵. کوهزاد، نازنین (۱۳۸۹) تقدس نقش سرو در هنر ایران، بهار و تابستان ۱۳۸۹، دوره ۳، شماره ۵.
۶. کیمیایی اسدی، (۱۳۸۷) سیر تفکری درباره آفریدگار، آفرینش و آفریده‌ها، انتشارات نگاه معاصر، تهران.
۷. هال، جمیز (۱۳۸۹)، ترجمه رقیه بهزادی، فرهنگ نگاره‌ای نمادها در هنر شرق و غرب، انتشارات فرهنگ معاصر، چاپ دوم.
8. Eye of God." Peter and Linda Murray, Oxford Dictionary of Christian Art (2004)

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

Analytical study of Yazd Ikat motifs from a semiotic perspective

Abstract

One of the traditional art of Iran is Daraeebafi. The origins of this art can be found in Ikat. The uniqueness of this type of fabric dyeing and create a plan that is in motion blur. Some cities have already produced assets but today it is produced only in the city of Yazd is limited. There are currently a number of artists in Yazd old opacity produced assets most desktop and bed sheet and scarves is that they produce. In this paper we have tried to reflect asset worthy of revival in sports clothing provided. Sources used in this thesis is a library and research Given that the last word has been referred casual sports clothing But now, since the younger generation, we are looking for stylish clothes and yet comfortable sport another word for not exercising But a bunch of clothes can be used daily. The results showed that most production assets weaving in Yazd, as bed sheet, desktop, bundle, Lang (paper Yazdi) and curtain fabrics used and the most famous assets wrapper asset that is unique in its kind. The results showed that Yazd weaving motifs of assets are: Cedar, peacocks, diamond, stripes, clouds, wind, triangle and square. From the perspective of semiotics these motifs not only for form, but each of these designs, with themes that are rooted in the arts and culture. In other words, weaving motifs asset Yazd has several layers in the first layer, motifs can be seen as forms the next layer, the concepts and discourses expressed. Finally, this paper is to try new and original model in order to provide needed community Much attention and provide valuable art enthusiasts.

Keywords: Motif, Daraeebafi, Yazd, Aykat, Iranian textiles, Semiology.

